

Vendelín Javorka: Misionár, ktorý dal všetko ruským emigrantom

Mnohé osobnosti sú ešte aj dodnes neznáme, hoci veľa skúsili, zažili i veľa dokázali. Jednou z nich je postava jezuitu Vendelína Javorku. Zrejme vám jeho meno nič nehovorí, pritom ide o významného slovenského misionára, zakladateľa jedného z pápežských kolégií v Ríme a navyše aj politického väzňa.

Cesta z Ružomberka do Žiliny môže viesť aj cez polovicu zemegule. Takto lapidárne – jednoduchým titulom knihy *Z Černovej do Žiliny cez Rím, Šanghaj a gulag* (2008) – vystihol životný osud pátra Javorku jezuita a životopisec Rajmund Ondruš.

Vendelín Javorka sa narodil v Černovej, študoval v Ostrihome, St. Andriä, Bratislave aj Innsbrucku. V Ríme pripravoval kňazov na misie do Ruska v pápežskom kolégiu, ktoré v lete oslávi 90 rokov od založenia. Do Šanghaja sa dostal ako správca farnosti pre ruských gréckokatolíkov. Desať rokov prežil v sovietskych gulagoch. A napokon záver života strávil v Žiline, kde aj zomrel. Slovenskí jezuiti sa usilujú udržiavať pamiatku na Javorku a aktualizovať jeho duchovný odkaz, uskutočnili sa aj viaceré odborné sympóziá, dokonca aj v Ríme a naposledy vo februári 2019 v Žiline.

Korene Vendelína Javorku

Je akosi príznačné, že z Černovej, ktorá je rodiskom Andreja Hlinku a miestom významných udalostí z roku 1907, pochádza aj Vendelín Javorka, ktorý sa tu narodil ako najstaršie z desiatich detí 15. októbra 1882.

Dlho bolo známe, že Javorka je Hlinkovým synovcom (Hlinka bol od neho o 18 rokov starší). Dnes sa javí ako historicky presnejšie, že páter Vendelín bol skôr synom Hlinkovej sesternice. „Andrej Hlinka a Vendelín Javorka boli príbuzní cez Javorkovu matku Máriu, rodenú Hlinkovú. Obidve verzie sa dajú z matrík odvodiť. Problémom sú priezviská, ktoré sa uvádzali v rôznom znení a niekedy ich nahrádzali prezývky. Genealogickému výskumu bude ešte potrebné venovať viac času,“ hovorí profesor histórie Róbert Letz z Univerzity Komenského v Bratislave a spoluautor projektu AndrejHlinka.sk.

Bez ohľadu na to, aké rodinné väzby boli medzi Hlinkom a Javorkom, je jasné, že starší príbuzný mal na mladého Vendelína veľký vplyv. Andrej Hlinka bol vôbec prvým kňazom, ktorý pochádzal z Černovej. V jeho šľapajach sa vydal ako druhý v poradí práve Javorka, ktorý Hlinku chápal ako osobnosť a do istej miery aj vzor, informuje Letz. „Od Javorkovho detstva bol s ním v osobnom kontakte, ktorý sa rozvíjal prakticky až do Hlinkovej smrti.“

Vzácné listy Hlinkovi

Zaujímavosťou je, že sa zachovalo celkovo 19 listov, ktoré adresoval Javorka Hlinkovi. Pre Letza ide o unikátnu kolekciu. „Nezachovala sa totiž taká rozsiahla subjektívna korešpondencia Javorku s inou osobou, ako práve s Hlinkom. Javorka

duchovne posilňoval Hlinku počas jeho väznenia v Segedíne v rokoch 1907-1910. Veselými poznámkami dokázal vniesť svetlo a optimizmus, ktorý bol pre väzneného Hlinku určite dôležitý.“

Z korešpondencie sa dozvedáme aj to, že Hlinka absolvoval po prepustení z väzenia duchovné cvičenia u jezuitov v maďarskej Kaloči na Javorkov návrh. „Javorka Hlinkovi otvoril v listoch svoje vnútro a zveroval sa mu so svojimi plánmi. Hlinka zásoboval Javorku slovenskými knihami a po vzniku ČSR pomáhal jezuitom zapustiť korene v Ružomberku. Veď nebola náhoda, že práve v roku 1922 privítal Hlinka v Ružomberku troch jezuitov (medzi nimi bol Javorka), ktorí si prišli prevziať svoj nový dom po piaristoch. O desať rokov už jezuiti za výdatnej pomoci Hlinku mohli v Ružomberku otvoriť novú budovu noviciátu. Aj vtedy sa stretol Hlinka s Javorkom – vtedy už rektorom pápežského kolégia Russicum v Ríme. Hlinka mal veľmi kladný vzťah k jezuitom,“ tvrdí Letz. Andrej Hlinka sníval o tom, že v Ružomberku raz vyrastie socha zakladateľa jezuitskej rehole sv. Ignáca z Loyoly. Dodnes sa tak nestalo. „Jezuiti mu zrejme imponovali svojou oddanosťou Katolíckej cirkvi, vzdelanosťou a dobrou organizáciou.“

Javorka ako zakladateľ Russica

Javorku vysvätili za kňaza v roku 1915 a o desať rokov na to ho jeho jezuitský generálny predstavený zavolať do Ríma. Mal sa pripraviť na misie a študovať ruštinu. Už vo februári 1928 posvätili základný kameň pápežského kolégia Russicum. Javorka bol jeho prvým rektorom, vymenovali ho 24. októbra 1929 a túto funkciu zastával do roku 1934.

Javorka ako vôbec prvý slovenský rímskokatolícky kňaz si osvojil byzantsko-slovanský obrad, navyše ovládal šesť jazykov a vedel organizovať. Tieto dôvody podľa teológa Ivana Moďorošiho dopomohli k tomu, aby Russicum ako jeho prvý rektor viedol páter Javorka. Dokonca si to osobne želal aj pápež Pius XI., ktorý bol zakladateľom dnes už 90-ročného ruského kolégia.

„Javorka mal schopný organizačný talent a v prvých rokoch sa naozaj musel starať o všetky finančné a iné záležitosti, ktoré Russicum potrebovalo pre svoje primerané fungovanie. Musel tiež zabezpečiť štipendia pre študentov, ktorí tam prichádzali z veľmi chudobných pomerov,“ spomína Moďoroši.

Javorkovi sa podarilo obnoviť príľahlý chrám sv. Antona-opáta, ktorý celý zrekonštruoval a prispôbil na byzantsko-slovanskú liturgiu. „Zariadil interiér chrámu, bohoslužobné zariadenie a chrám pripravil na slávnostné posvätenie, ktoré sa uskutočnilo v nedeľu 30. októbra 1932 a trvalo vyše štyroch hodín a bolo podrobne opísané v miestnej tlači. Vendelín Javorka dal Russicu v prvých rokoch jasné smerovanie a pripravil ho po stránke tak materiálnej, ako aj duchovnej,“ myslí si Moďoroši.

Spočiatku bolo Russicum orientované misijne, po Druhom vatikánskom koncile začalo byť viac ekumenické a také je aj doteraz. Dnes v ňom bývajú bohoslovci a kňazi, ktorí študujú teológiu na Orientálnom inštitúte (či na iných rímskych univerzitách).

„Na Orientale študujú teológiu, resp. východné právo študenti z východných katolíckych cirkví, ale aj pravoslávni kňazi,“ približuje Moďoroši.

Rodený misionár

Po odchode z funkcie prvého rektora Russica v roku 1934 sa dostáva na vytúžené misie, začína pôsobiť v Mandžusku, odtiaľ prichádza do Šanghaja. Neskôr uvažuje o zblížení sa Ruska s katolíckou cirkvou. „Javorka chcel ísť na misie, už keď sa rozhodoval o svojom povolaní. Jeho príbuzný, kňaz Andrej Hlinka ho vyzýval, aby sa rozhodol pre dráhu diecézneho kňaza, kde môže tiež misijne pôsobiť medzi ľuďom. Javorku to však ťahalo k jezuitom, kde videl naplnené svoje povolanie a tomu ostal verný po celý život,“ spomína Letz.

Jezuita Milan Hudaček hovorí o Javorkovi ako o človeku, ktorý sa dal do služieb pápežovi na celý život. „V jeho dobe to znamenalo slúžiť ruským emigrantom všade, kam ich nepriazeň doby rozohnala po svete. Emigranti po boľševickej Veľkej októbrovej socialistickej revolúcii (1917) utekali pred prenasledovaním doma na všetky strany. Javorka ruským utečencom slúžil najprv v Ríme (1924-32, 1939-45) potom v Číne (1932-39), neskôr v severozápadnom Rumunsku (1945) a ako väzeň v Rusku (1945-55),“ vysvetľuje Hudaček.

Zajatie Javorku na Bukovine

V roku 1942 začal Javorka pôsobiť v rumunskej Bukovine, kde si ho mali vyžiadať tamojší veriaci po prechode Červenej armády, ktorá sa tadiaľ prehnala po severovýchode. „Boli tu desiatky gréckokatolíckych farností. Počas oslobodzovania Rumunska zutekalo pred Červenou armádou a skrývalo sa zo strachu z nového majiteľa územia mnoho gréckokatolíckych kňazov,“ vraví Hudaček.

Javorka pôsobil na území, ktorého centrom sú Černovice a ktoré sa dnes nachádza na Ukrajine. Podľa Jaltskej dohody malo túto časť odstúpiť Rumunsko Sovietskemu zväzu. „Javorka to pravdepodobne ešte nevedel, až kým ho NKVD jedného dňa v roku 1945 z vlaku vyviedla a odtransportovala do Kyjeva. Administratívnym výnosom v Moskve vládny zmocnenec rozhodol o jeho 11-ročnom pracovnom zaradení do pracovných táborov na severozápadnom Urale,“ hovorí Hudaček.

Medzi sibírskeymi mestami Abez a Inta v Kómskej republike bolo v tých časoch až 16 takýchto „táborov“, takže podľa Hudačeka nie je jednoduché určiť, v ktorom presne sa Javorka nachádzal. Podľa Letza išlo práve o Intu za polárnym kruhom. Počas strastiplného pochodu do tohto tábora ho museli spoluväzni podopierať, inak by ju nezvládol a zahynul od vyčerpania. Po príchode do tábora sa páter Javorka pustil do plaču, no vzápätí sa vzchopil a povedal si: „Tu mi plač nič nepomôže a nebude ani na Božiu chválu.“

„Tu sa ukázala naplno Javorkova slabosť, ale zároveň aj sila,“ vraví Letz. „Drsný život v zime v drevených táborových barakoch ho vyčerpával, no nádej mu vlievala modlitba a eucharistia. Krížik s korpusom mal vyrezaný z rukoväte zubnej kefky.“

Javorka prešiel celkovo dvanástimi tábormi, väčšinou na Sibíri. Videl tam veľa utrpenia a smrti. Väzni na ňom obdivovali jeho pokoru, všímali si starca s dlhou bielou bradou, ktorý sa nevzdal kňazskej služby ani v tých najťažších podmienkach. „Páter Javorka dostal v tábore šedý zákal. Úplne oslepol na jedno oko, na druhé videl slabo. Skúsenosť gulagov Javorku akoby očistila a viac preduchovnila,“ hovorí Letz.

Letzove slová potvrdzuje aj profesor Ladislav Csontos, odborník na filozofickú antropológiu a filozofiu kultúry. „Podľa svedectiev tých, čo sa s ním stretli po jeho návrate z gulagu, išlo o človeka hlboko duchovného, o ktorom sa viacerí vyjadrili ako o svätom človeku.“

Návrat Vendelína Javorku domov

Po dlhých rokoch na misiách a desiatich rokoch strávených nútene v pracovných táborech sa poloslepý Vendelín „Michailovič“ Javorka vracia do Československa. Bolo to presne 21. apríla 1955.

Návrat bývalého trestanca zo Sovietskeho zväzu bol podozrivý, a preto mal Javorka neustále v päťach ŠtB. Ako pripomína jezuita Hudaček, pre tajnú komunistickú políciu bol Javorka nezodpovedanou otázkou – veď mohol byť napríklad vatikánskym špiónom, ktorého by ale oni sami mohli využiť aj pre svoje zábery. „Bezpečnosť si nevedela vysvetliť, ako je možné, že po vypovedaní zo ZSSR sa Javorka bez problémov usadil v ČSSR. Jeho pobyt vyvolával nové a nové podozrenia za akým účelom vlastne V. Javorka ostal v Žiline?“

Na rozpracovanie Javorku sa ŠtB rozhodla použiť jeho mladšieho kolegu Rudolfa Šestáka. Výhľadovo sa myslelo na to, že možno za pomoci jezuitov sa podarí dostať Šestáka cez Poľsko až do Ríma, kde by mohol vo Vatikáne pôsobiť ako špión. Celé sa to malo zakryť príslušnosťou k jezuitom či dôverou k Šestákovi ako ku kňazovi, ktorý sa „ilegálne“ dostal cez hranice. Pikantné je, že Šesták bol absolventom pápežského kolégia Russicum a neskôr viedol spoločenstvo Rodina. To ho za bývalého režimu dostalo práve aj do basy.

O udavačovi, ktorý chcel pracovať na protialkoholickom

Tajným policajtom bol Šesták známy ako udavač spoluväzňov. Ani nie rok po Javorkovom návrate domov mala Šestáka v hľadáčiku pražská rozviedka, ktorá mu vybavila v januári 1956 aj prerušenie trestu. Zrejme predstava 23-ročného trestu, ktorý si mal Šesták odsediť ako vedúci spoločenstva Rodina, spôsobila, že pristal na spoluprácu s ŠtB, pričom medzi jeho podmienkami bolo aj to, „aby po prepustení na slobodu bol opäť zaradený, ako vedúci lekár protialkoholického strediska, a tým by mohol túto funkciu využívať k nadväzovaniu, obnovovaniu a rozširovaniu svojich stykov s osobami o ktoré má bezpečnosť záujem, predovšetkým z cirkevných kruhov“, čomu ŠtB vyhovela. (Mimochodom, vďaka Russicu a so súhlasom Javorku absolvoval Šesták štyri semestre medicíny práve v Ríme.)

Šesták mal po prepustení na slobodu v rukáve dva esá: Vendelína Javorku, u ktorého sa spovedal, a Jozefa Jurovského, ktorý mu dával duchovné cvičenia. „Šesták tak odhalil, ako pracujú jezuiti na Slovensku v rokoch ich likvidácie a

vyradenia do manuálnej výroby. ŠtB zneužila jeho dávnu známosť s jezuitmi pre svoj primárny cieľ – dostať ho z Československa do Ríma,“ približuje Hudaček.

Russicum sa hemžilo špiónmi

Pre riaditeľa jezuitského archívu je Šestákova rola tragédiou, ktorú dohral podľa svojich predstáv do konca. Najprv ho eštabáci stiahli z pôvodného plánu, potom sa opäť dostal do väzenia, neskôr sa pokúsil o ilegálnych prechod cez hranice, čo mu dopomohlo k jeho laicizácii v roku 1957. „Na základe toho sa mohol po amnestii prezidenta v roku 1962 spoločensky zaradiť do pracovného pomeru, už bez kňazských záväzkov v cirkvi,“ vysvetľuje Hudaček.

Šesták mal byť dokonca použitý ako autor konšpiračnej knihy o Vatikáne a odhaliť „ilegálnu činnosť jezuitskej siete“ (a s tým aj činnosť V. Javorku). Pražská ŠtB mu chystala aj tlačovú konferenciu pred 60 rokmi – mala sa uskutočniť 14. marca 1959 – kde mal Šesták predstaviť Vatikán ako svetovú mocnosť, ktorej ideológia proti pracujúcim, jezuitov ako špiónov a Russicum ako výcvikové stredisko proti krajinám socialistického tábora.

„S odstupom rokov dnes vidíme, že samotné rímske kolégium Russicum sa pred druhou svetovou vojnou, ale i po nej hemžilo špiónmi pre rozvedné služby socialistických krajín,“ dopĺňa Hudaček.

Posledné žilinské roky

Vendelín Javorka, fyzicky chorý a poloslepý, dožil svoj pozemský život v Žiline. Svoju dušu odovzdal Bohu 24. marca 1966. Napriek odstupu 53 rokov slovenskí jezuiti neustále pripomínajú jeho odkaz. Napríklad mladých by mohol inšpirovať „vo veľkodušnosti a vytrvalosti v nasledovaní Krista, v schopnosti využiť každú chvíľu k spojeniu s Bohom a k službe bližným. Napriek vlastným krížom nesústredil sa len na seba a svoje bolesti, ale byť naplno kresťanom, človekom pre druhých, ktorý im dáva zo seba to najlepšie, svoju vieru a lásku,“ uvažuje profesor Ladislav Csontos.

Historik Róbert Letz, ktorý po prvýkrát počul o legendárnej osobnosti „pátra Vendelína“ ešte ako dieťa, zas odporúča Javorku ako príklad samotným jezuitom: v misijnej horlivosti. „Ukázal, že táto horlivosť vôbec nemusí mať hlučnú vonkajšiu podobu, ale vyrastá z vnútorného presvedčenia, ktoré nachádza svoju cestu k iným dušiam. Bežným veriacim bol blízky vtedy a určite by im bol blízky aj dnes. Javorka žil problémami obyčajných ľudí. Ukazoval im, že kresťanstvo sa dá žiť, že nie je proti prirodzenosti človeka, že morálne základy, na ktorých stavia prinášajú človeku prospech, dávajú mu zmysel života a umožňujú tento život prežiť kvalitne.“

Na fotkách, ktoré sa zachovali, vidíme Vendelína Javorku ako impozantného starca s neodmysliteľnou bradou. Javorka tak pôsobil vznešeným až majestátnym dojmom nielen na Žilinčanov, s ktorými prežil posledné desaťročie svojho života, „Ale bol pritom vždy úctivý a nenápadný. V nedeľu ho Žilinčania vídali na svätej omši vo farskom kostole, kde sa v časoch útlaku stretávala katolícka honorácia, ktorá mala za sebou väzenie a rôzne príkoria,“ pripomína Letz. „Javorka nebol komplikovane

uvažujúci intelektuál, ale skromný, jednoduchý a hlbavý človek, ktorý si udržal svoju v podstate ľudovú spiritualitu až do konca života. Kto sa začne bližšie zaujímať o Javorkovu osobnosť, toho si celkom iste podmaní.“